

Hložek, Josef; Menšík, Petr; Štaffen, Zdeněk; Gersdorfová, Zlata; Procházka, Milan

Zaniklý lom v předpolí hradu Příběničky : k otázkám možnosti datace těžebních prací a hodnocení jejich vztahu k hradnímu areálu

Archaeologia historica. 2014, vol. 39, iss. 2, pp. 539-547

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130327>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZANIKLÝ LOM V PŘEDPOLÍ HRADU PŘÍBĚNIČKY. K OTÁZKÁM MOŽNOSTI DATEACE TĚŽEBNÍCH PRACÍ A HODNOCENÍ JEJICH VZTAHU K HRADNÍMU AREÁLU

JOSEF HLOŽEK – PETR MENŠÍK – ZDENĚK ŠTAFFEN – ZLATA GERSDORFOVÁ –
MILAN PROCHÁZKA

Abstrakt: Petrografické hodnocení torza bergfritu hradu Příběničky, založeného v druhé polovině 13. století na pravém břehu řeky Lužnice, prokázalo souvislost této někdejší dominanty hradního areálu se zaniklým těžebním areálem dochovaným společně s dalšími archeologickými situacemi z období pravěku až novověku v předpolí hradu.

Klíčová slova: Příběnice – Příběničky – hrad – petrografie – lom – kulturní krajina – středověk.

A Defunct Quarry in the Outer Ward of Příběničky Castle. Possible dating of mining activities and their connection with the castle complex

Abstract: Petrographic assessment of the remains of the defensive tower (bergfried) of Příběničky Castle, founded in the second half of the 13th century on the right bank of the Lužnice River, shows a connection between this former dominant feature of the castle complex and a defunct mining site preserved, together with further archaeological features spanning prehistory and the modern age, in the outer ward of the castle.

Key words: Příběnice – Příběničky – castle – petrography – quarry – cultural landscape – Middle Ages.

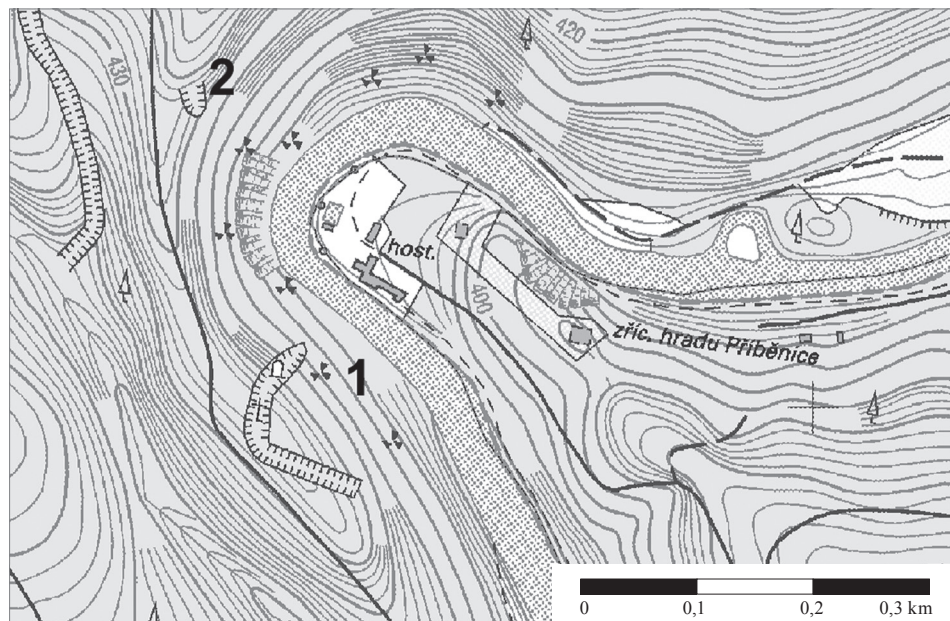
Úvod

Hrad Příběničky patří k plošně nejrozsáhlejším hradním lokalitám v Čechách, přesto jsou však naše poznatky nejen o hradu samém, ale i o významném segmentu zaniklé kulturní krajiny dochované v lesním komplexu na pravém i levém břehu řeky Lužnice mezi obcemi Bečice, Dražičky a Řepeč na Táborsku stále – i přes pokračující dokumentační aktivity – velmi neúplné. Nejstarší doložené antropogenní aktivity v bezprostředním okolí hradu i v samém prostoru zaniklého hradního areálu je možné datovat do doby halštatské. Nejenže v tomto období pravěku vznikla mohyla dochovaná v předpolí hradu, ale s ohledem na ojedinělé povrchové nálezy halštatské keramiky v rámci vnější části hradního areálu je možné předpokládat využití budoucího staveniště hradu k dalším aktivitám v tomto období. Za současného stavu poznání lokality nelze zcela vyloučit ani hypotetickou možnost existence starší pravěké fortifikace, zejména v místě impozantního vnějšího šijového opevnění hradu. K největšímu rozvoji stavebních a jiných aktivit však na této lokalitě došlo až v souvislosti s výstavbou hradu v druhé polovině 13. století (srov. např. Menclová 1972/1, 178; Krajc 1991, 327–328, 330 obr. 6; Vařeka 1993; Tecl 1995, 296; Durdík–Sušický 2002, 102–104; Hložek–Menšík 2010; 2010a; Durdík 2011, 182; Hložek 2011; Hložek–Menšík 2012; Baierl–Hložek–Menšík 2012; Hložek 2012, 49–53). V roce 2013 bylo v rámci pokračujícího průzkumu sledované oblasti přistoupeno k hodnocení možného vztahu dochovaných těžebních areálů k dalším archeologickým objektům a torzální architektuře na této lokalitě. Vztahu zaniklé novověké vápenické pece dokumentované v širším zázemí někdejšího hradního areálu a přilehlých pozůstatků těžebních prací již byla věnována pozornost (Baierl–Hložek–Křivánek–Menšík 2013). Předmětem tohoto krátkého sdělení je hodnocení možného vztahu zaniklého lomu situovaného ca 250 m před mladší čelní fortifikací hradního komplexu a pozůstatků zástavby hradního jádra na základě petrografického vyhodnocení stavebního materiálu použitého při výstavbě bergfritu hradu a kamene těženého v lomu v jeho předpolí.

Poloha hradního areálu, jeho podoba a stručná historie

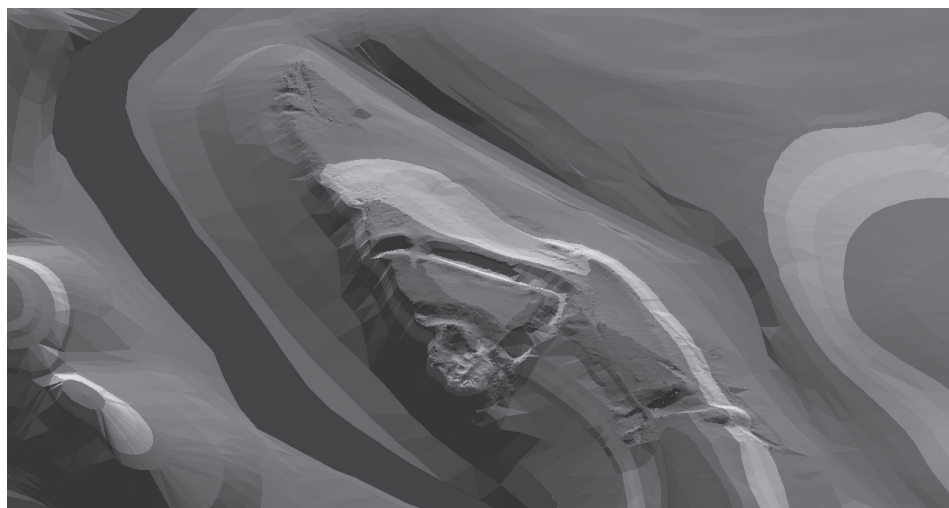
Jako staveniště hradu byl zvolen protáhlý ostroh na pravém břehu Lužnice na katastru obce Řepeč (GPS 49°23'33.180"N, 14°33'31.201"E). Nad jihovýchodní hranou ostrohu, nejlépe chráněnou přírodními podmínkami, přecházející místy v téměř svislou skalní stěnu tvořenou

amfibolitem (amfiboliticou břidlicí), bylo založeno hradní jádro s předhradím (obr. 1 a 2). Většinu plochy ostrohu zaujal rozsáhlý opevněný areál, který byl na severovýchodní straně zajištěn mohutným příkopem a valovým tělesem. Hradní komplex byl ve středověku napojen na frekventovanou komunikaci vedoucí po pravém břehu řeky Lužnice, která skrze dnes zaniklý, původně kamenný most spojovala Příběničky s hradem Příběnice a jeho příslušenstvím, které sestávalo z vlastního hradu, latránu a hospodářského dvora (k této lokalitě naposledy Hložek 2012, 48).

Obr. 1. Jádro hradu Příběničky (1) a lom v předpolí hradu (2) na výřezu základní mapy 1: 10 000 č. 23-39-11.

Abb. 1. Kernburg Příběničky (1) und Steinbruch im Vorfeld der Burg (2); Ausschnitt aus einer Grundkarte 1: 10 000 Nr. 23-39-11.

Obr. 2. 3D modelace dochovaných relikvů hradu Příběničky v programu Atlas. Pohled od východu. Vizualizace J. Hložek a A. Kössl.

Abb. 2. 3D-Modellierung der erhaltenen Relikte von Burg Příběničky; verwendetes Programm Atlas. Blick von Osten. Visualisierung J. Hložek und A. Kössl.

Dispozice vlastního hradu Příběničky byla v zásadě dvojdielná. Čelu nepravidelného, víceméně oválného hradního jádra dominoval okrouhlý bergfrit, z něhož se dochovalo mohutné torzo zdíva v druhotné poloze, spočívající na destrukčním kuželu překrývajícím nejspíše nezadbatelnou část konstrukcí této stavby (obr. 3). V severní, přírodními podmínkami i tělesem věže nejlépe chráněné části hradního jádra vznikl rozlehlý troj- či spíše čtyřdielný palác. Hradní jádro je v současné době pokryto silnou vrstvou kamenné destrukce a bloků zdíva pocházejících ze záměrně destruovaného bergfritu a dalších zděných konstrukcí hradního jádra. Od předhradí je jádro hradu odděleno příkopem ústícím na východní straně ve svahu nad řekou. Na jižní straně příkop obtáčí hradní jádro a vyklíňuje na jeho severní straně. V těchto partiích směřuje téměř rovnoběžně s prvním příkopem oddělujícím předhradí od okolního terénu.

Obr. 3. Torzo zdíva bergfritu v druhotné poloze. Foto J. Hložek.
Abb. 3. Torso des Bergfriedmauerwerks in Sekundärlage. Foto J. Hložek.

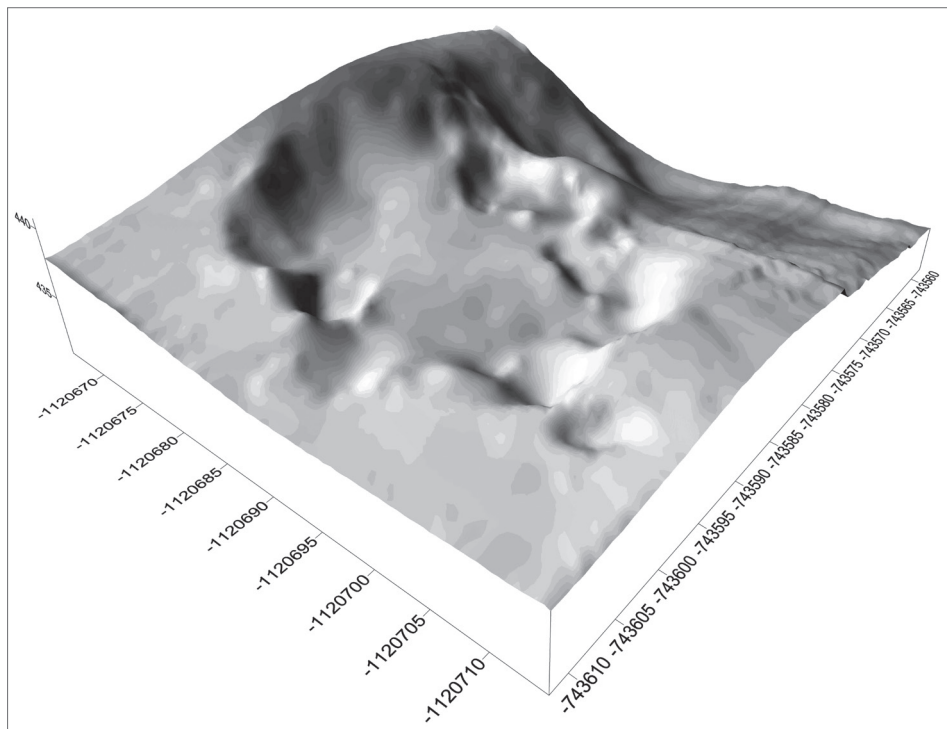
Předhradí je vymezeno mohutným příkopem, před jehož vnější hranu bylo nasypáno dodnes impozantní valové těleso. Po svém obvodu bylo předhradí zajištěno nejspíše kamennou hradbou, jejímž pozůstatkem je s největší pravděpodobností nevýrazný konvexní terénní relikt tvořený kamennou destrukcí kopírující jeho hranu nad příkopem. Vnitřní plocha předhradí dnes nevykazuje stopy zástavby. V prostoru hradního jádra a předhradí jsou na více místech dochovány stopy terénních a romantických úprav pocházejících patrně z 19. století.

Předhradí je vymezeno mohutným příkopem, před jehož vnější hranu bylo nasypáno dodnes impozantní valové těleso. Po svém obvodu bylo předhradí zajištěno nejspíše kamennou hradbou, jejímž pozůstatkem je s největší pravděpodobností nevýrazný konvexní terénní relikt tvořený kamennou destrukcí kopírující jeho hranu nad příkopem. Vnitřní plocha předhradí dnes nevykazuje stopy zástavby. V prostoru hradního jádra a předhradí jsou na více místech dochovány stopy terénních a romantických úprav pocházejících patrně z 19. století.

Z typologického hlediska náleží hradní jádro nepochybně do kontextu hradů bergfritového typu (Durdík–Bolina 2001, 100–109; k typologii hradů dále např. Durdík 1976; 1981; 1998). S ohledem na vedení prvního i druhého příkopu je možné předpokládat, že dispozice vlastního hradu byla od samého

počátku koncipována jako dvojdielná. Fortifikační prvky identifikovatelné na povrchu terénu, zejména příkopy a valová tělesa, spolu tvoří jeden promyšlený a víceméně organický celek.

Do písemné evidence vstupuje hrad v roce 1324. Keramický materiál nalezený při povrchových sběrech v prostoru hradního areálu a ve svahu pod hradním jádrem však dovoluje klást počátky nejstarší fáze hradu již do druhé poloviny 13. století (srov. Šmahel a kol. 1988, 94; Vařeka 1993, 103). Vznik hradu by tak mohl být spojován se snahami Přemysla Otakara II. o posílení zeměpanských pozic na střední a dolní Lužnici v průběhu 60. let 13. století. Vyloučit však nelze ani možnost, že hrad založili Vítkovci jako další mocenskou oporu v regionu s neobyčejným hospodářským potenciálem, která mohla výrazně ovlivňovat dění v rámci širšího územního kontextu (srov. Vařeka 1993, 108), byť se tato možnost jeví za současného stavu poznání lokality spíše jako méně pravděpodobná. V roce 1420 byl hrad jako majetek Vítkovců obsazen tábořskými vojáky. Na základě smlouvy ze dne 3. 6. 1437, uzavřené mezi Oldřichem z Rožmberka, Bedřichem ze Strážnice a tábořskou obcí, byl hrad – podobně jako sousední Příběnice – zbořen (Sedláček 1890, 75). Obě hradní lokality byly od 80. let 14. století úzce majetkoprávně i provozně provázány (Sedláček 1890, 64; Rožmberský 2009), a to i za situace, kdy došlo k jejich epizodickému rozdělení po smrti Petra z Rožmberka mezi jeho syny Oldřicha, Petra a Jošta. Do tohoto období by pak bylo možné s opatrností klást vznik vnějšího rozsáhlého opevněného, k hradu přihrazeného areálu, který se měl stát nejspíše místem lokace k hradu přihrazené aglomerace (Hložek 2012, 53), nikoliv nepodobné latránu ležícímu na protějším břehu, založenému pod hradem Příběnice (k problematice latránů Durdík 2006).

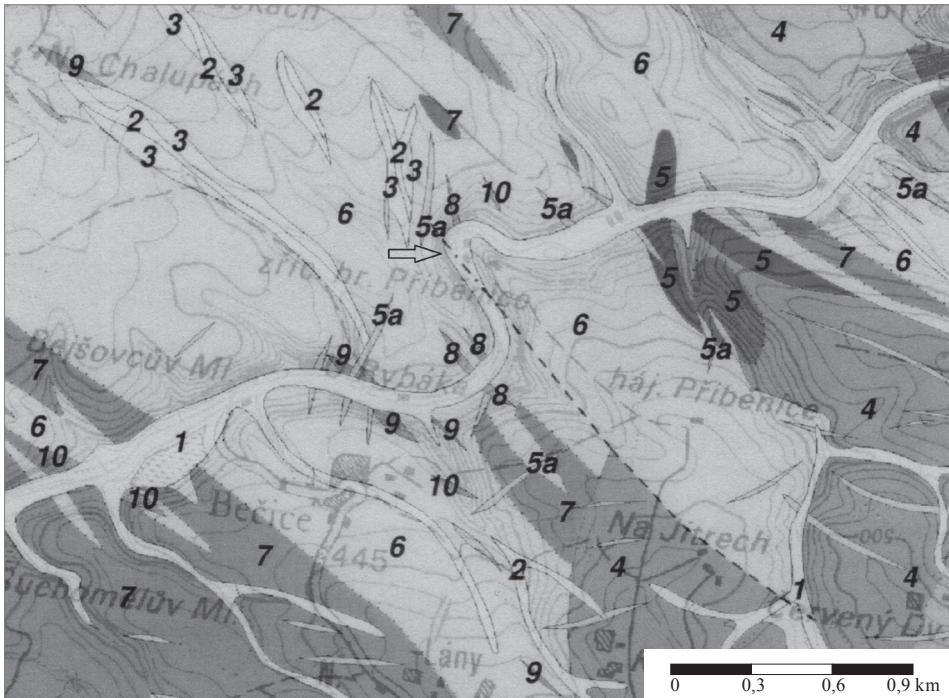
Obr. 4. 3D vizualizace zaniklého těžebního areálu v předpolí hradu. Pohled od jihovýchodu. Vizualizace J. Hložek.
Abb. 4. 3D-Visualisierung der untergegangenen Abbaustätte im Vorfeld der Burg. Blick von Südosten. Visualisierung J. Hložek.

Obr. 5. Zaniklý lom v předpolí hradu. Foto J. Hložek.
Abb. 5. Untergegangener Steinbruch im Vorfeld der Burg. Foto J. Hložek.

Zaniklý lom v předpolí hradu

Ve vzdálenosti zhruba 250 m před čelem hradního komplexu je patrný zaniklý lom nepravidelného oválného půdorysu o rozměrech ca 20 × 30 m, dosahující hloubky 4–5 m od úrovně původního terénu (obr. 1, 4 a 5). Lom byl založen na vrcholu protáhlého skalního výchozu tvořeného poměrně kompaktní bělavou horninou křemeno-živcového složení, hodnocenou Z. Štaffemem jako aplit, kopírujícího severní hranu kaňonovitého údolí Lužnice. Těžená hornina je překryta slabou vrstvou zvětraliny patrnou na profilech lomových stěn a nánosem lesní hrabanky. Stěny i dno těžebního areálu jsou v současnosti pokryty travním porostem a křovinami. Povrch lomu je tvořen stabilní vrstvou sestávající z větších nepravidelných bloků kamene a ulehle hrubé kamenné drti a zvětraliny. Větší či menší, místy méně stabilní bloky kamene prosypané zvětralinou se nachází také pod stěnami lomu. Koncentrace nepravidelných kamenných bloků různé velikosti pod stěnami lomu může být pozůstatkem těžebních prací i výsledkem pokročilé eroze horniny vystavené povětrnostním vlivům.

Obr. 6. Hrad Přiběnice a Přiběničky na výřezu z geologické mapy 1: 50 000 dostupné z http://mapy.geology.cz/geocr_50/. 1 – fluvialní sedimenty nečleněné – hlína, písek, štěrky; 2 – deluviofluviální sedimenty – hlína, písek; 3 – deluvialní sedimenty – hlína, písek; 4 – syenit (táborský typ); 5 – syenit táborský typ (varieta Náchod+Kokšín); 5a – aplit+pegmatit; 6 – pararula, migmatit; 7 – pararula biotická, sillimanitická, slabě migmatitizovaná; 8 – amfibolit; 9 – erlan; 10 – vápence krystalický. Šipkou označeno jádro hradu Přiběničky.

Abb. 6. Die Burgen Přiběnice und Přiběničky in einem Ausschnitt aus einer geologischen Karte 1: 50 000, abrufbar unter: http://mapy.geology.cz/geocr_50/. 1 – Fluvialsedimente, nicht gegliedert – Lehm, Sand, Geröll; 2 – Deluviofluviälsedimente – Lehm, Sand; 3 – Deluvialsedimente – Lehm, Sand; 4 – Syenit (von Tábor); 5 – Syenit von Tábor (Varietät Náchod+Kokšín); 5a – Aplit+Pegmatit; 6 – Paragneis, Migmatit; 7 – sillimanitischer, biotitischer und schwach migmatitischer Paragneis; 8 – Amphibolit; 9 – Erlan; 10 – kristalliner Kalkstein. Der Pfeil zeigt auf die Kernburg Přiběničky.

Petrografické vyhodnocení torza velké věže

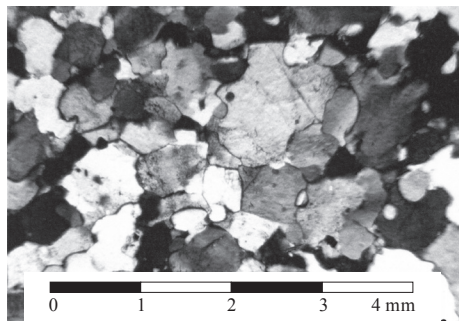
Horniny využitě při výstavbě hradů Přiběnice a Přiběničky pocházejí jednotně z pestré skupiny moldanubika, jak dokládá přiložená výšeč geologické mapy (obr. 6). Tuto část moldanubika tvoří horniny s nejvyšším stupněm metamorfózy. Zastoupeny jsou kvarcity, které tvoří

málo mocné vložky v pararulách, krystalické vápence často přecházející do erlánů, amfibolity, které reprezentují přeměněné bazaltové vulkanity, granulity – přeměněné kyselé vulkanity a ortoruly (až anatektity). Vedle těchto hornin jsou přítomny i magmatické intruze, zastoupené kyselými žilnými horninami aplitem a pegmatitem. Jak je patrné z geologické mapy okolí hradů, téměř všechny tyto horniny jsou zde zastoupeny a jejich vzorky byly v konstrukci hradů doposud identifikovány.

Cílem vyhodnocení bylo zjištění petrografické shody mezi vzorky horninového materiálu pocházejícího z vnitřního a vnějšího líce torza věže hradu Příběničky a vzorky odebranými z hrany zaniklého lomu v předpolí hradu. Světlý horninový materiál, použitý bez výjimky na oba líce hodnoceného torza věže, byl identifikován s použitím mikroskopického vyhodnocení horninového výbrusu. Jde o jemně zrnitou horninu křemeno-živcového složení, kterou lze označit jako diferenciat kyselého magmatismu, patrně aplit (obr. 7 a 8). Tentýž horninový materiál byl identifikován (pouze je zřetelněji zrnitý) opět mikroskopickým vyhodnocením v lomu v předpolí hradu.

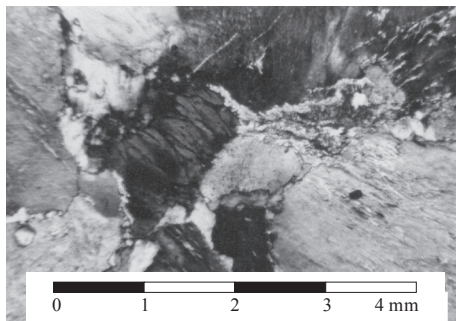
Tmavá hornina vyskytující se nahodile v jádru zdíva bergfritu byla identifikována jako zvětřalý amfibolit (amfibolitická břidlice) šedočerné až černé barvy. Amfibol tvoří černé jehličkovité agregáty. Světlé laminy jsou tvořeny živci.

Amfibolity tvoří rovněž materiál skalního podloží hradního jádra a značná kubatura tohoto materiálu, využitého následně při výstavbě jádra hradu, byla vytěžena z prostoru druhého a třetího příkopu oddělujícího hradní jádro od předhradí a předhradí od okolního terénu. Na základě povrchového průzkumu lokality bylo možné konstatovat značný výskyt tohoto šedavého materiálu také v poli destrukce v místě zaniklého hradního paláce. Prakticky tožný materiál byl získáván z prostoru mladšího šijového příkopu v čele hradního areálu. Vytěžený kámen byl následně využit také při výstavbě čelní, požárem zaniklé fortifikace.

Obr. 7. Aplit jemnozrný, holokrystalická panalotriomorfně zrnitá struktura křemenných a živcových zrn horniny. Zvětšení 32×. Nikoly X. Foto Z. Štaffen.

Abb. 7. feinkörniger Aplit, holokristalline panalotriomorph-körnige Struktur der Quarz- und Feldspatkörner des Gesteins. Vergrößerung 32fach. Nikols X. Foto Z. Štaffen.

Obr. 8. Aplit středně zrnitý, přítomnost slíd – muskovitu v křemeno-živcové (perthit) struktuře horniny. Zvětšení 32×. Nikoly X. Foto Z. Štaffen.

Abb. 8. mittelkörniger Aplit, Vorhandensein von Glimmer – Muskovit in der Quarz-Feldspat-Struktur (Perthit) des Gesteins. Vergrößerung 32fach. Nikols X. Foto Z. Štaffen.

Závěr a diskuse

Petrografické vyhodnocení torza zdíva bergfritu hradu Příběničky prokázalo souvislost stavebních prací na této dominantě hradního areálu s pozůstatky těžebních aktivit v předpolí hradu. Přestože nelze prozatím doložit počátky využití tohoto zdroje stavebního materiálu, je možné konstatovat, že zde byl kámen na stavbu hradu těžen již ve druhé polovině 13. století. Při dataci bergfritu, při jehož výstavbě byl těžený materiál použit, jsme bez provedení archeologického výzkumu odkázáni na hodnocení širšího kontextu hradů bergfritového typu. U tohoto hradního typu patří bergfrit, společně s palácem a obvodovou hradbou, zejména v období od druhé čtvrtiny 13. století, k základním prvkům zástavby hradního jádra. Bergfrity byly v rámci hradních jader zakládány v různých pozicích (Durdík 1999, 57; Durdík–Bolina 2001, 100–101). Tyto závěry podporují výsledky archeologických výzkumů a stavebně historických průzkumů

hradních lokalit, kde okrouhlé věže, zejména v případě hradů bergfritového typu, patřily k nejstarším prvkům zástavby hradních jader. Jmenovat je možné např. hrady Pořešín (Durdík 2010, 11–13), neznámý hrad u Albrechtic (Hefner 1994), Šelmberk (Pešta 1996, 50), Michalovice (Menclová 1972/1, 133–136), Volfštejn (Anderle 1988) a Zbiroh (Podlaha 1900, 263) či lokality zaniklé nedlouho po svém založení. Namátkou je možné zmínit např. hrad Lazurovou horu (Durdík–Sušický 2005, 98–100). Od 13. století dochází k nahrazení či doplnění menších palácových, zejména sálových objektů především ve vyšším sociálním prostředí rozsáhlejšími palácovými objekty nebo vícedílnými palácovými křídly (Durdík–Bolina 2001, 101). Otázky spojené s mírou využití tohoto těžebního areálu v mladších obdobích, či v době po zániku hradu, jsou prozatím, vzhledem k absenci archeologické evidence k této lokalitě, velmi těžko řešitelné. Bez provedení rozsáhlejšího odkryvu v prostoru hradního jádra, předhradí i v severní části k hradu přihrazeného areálu nelze hodnotit, nakolik byl světlý, v předpolí hradu těženy materiál využít při výstavbě dalších objektů. Na rozdíl od těžebního areálu dochovaného v předpolí hradu Příběnice přímo souvisejícího s nedokončenými obléhacími pracemi před čelem hradu (Hložek 2011) tak nepřispěje k řešení sledovaných otázek, za současné absence archeologického poznání lokality, ani srovnání kubatury stavebního materiálu vytěženého z lomu v předpolí hradu Příběničky s objemem reliktní zástavby dochované v hradním areálu, neboť zde byl evidentně využíván stavební materiál pocházející z více zdrojů (minimálně lom v předpolí hradu, prostor prvního, druhého a třetího příkopu). Nikoliv nelogické by bylo využití sledovaného těžebního objektu také v souvislosti s rozšířením hradního komplexu o vnější, k hradu přihrazený opevněný areál. K řešení těchto otázek by v ideálním případě mohl přispět archeologický výzkum zaměřený na pozůstatky zaniklé zástavby v této části hradního komplexu a její petrografické vyhodnocení.

S využitím poměrně jemného světlého stavebního materiálu při výstavbě bergfritu příběnického hradu však souvisí také další otázky. Torzo zdíva dochované v druhotné poloze na destrukčním kuželu tvořeném sutí velké věže, překrývající částečně také terénní relikty paláce a vnitřní hranu třetího příkopu, nevykazuje stopy omítky. Jako poměrně nápadné se tak jeví využití světlého stavebního materiálu především na vnějším líci bergfritu, který vedle své praktické skladovací a útočištné funkce představoval významný symbol evropského středověku (srov. např. Austin 1984, 69–71; Durdík 2004; 2011a). Výstavba bergfritu za použití výrazně světlého stavebního kamene by zde mohla představovat jistou odpověď na stavební počín v podobě polygonálního bergfritu (k širším souvislostem tohoto typu staveb naposledy Durdík 2011a, 13–15) dominujícího čelu hradu Příběnice ležícího na protějším břehu řeky, který vstupuje jako jeden z nejvýznamnějších vítkovských hradů do písemné evidence již v roce 1243 (Hejna 1955, 79). Využití výrazného či specifickým způsobem upraveného stavebního materiálu, např. v podobě bosovaných kvádrů, můžeme v různých obdobích sledovat také u dalších věžovitých staveb vystavěných v rámci opevněných objektů a aglomerací na území Evropy i v blízkovýchodních oblastech. Jen namátkou je možné jmenovat hrad Marquab na území dnešní Syrie (Nicolle 2008, 20–21) či uplatnění bosovaných kvádrů při výstavbě románské věže hradu v Lokti (Anderle 1998), Starém Hroznatově (Benešovská–Chotěbor–Durdík–Dragoun 2011, 42), Tachově (Durdík 2006a) či v podobě bosovaných kvádrů z šedého tufu v případě Černé věže v Chebu (Menclová 1972/1, 87–96). Další informace týkající se stavební podoby velké věže hradu Příběničky by mohl přinést pouze rozsáhlý archeologický výzkum, který by umožnil také ověření výše nastíněného předpokladu dalšího významu této dominanty hradu, spadající do širšího kontextu demonstrační architektury (k tomuto tématu např. Durdík 2004).

Literatura

- ANDERLE, J., 1988: Otázky vztahů mezi stavbami hradů Volfštejna a Valdeku – Frage der Beziehungen zwischen den Bauten der Burgen Volfstein und Valdek, AH 23, 399–408.
 – 1998: Pozdně románský hrad Loket – Die spätromanische Burg Loket, PRP 5, č. 1, 3–12.
 AUSTIN, D., 1984: The Castle and the Landscape: Annual Lecture to the Society for Landscape Studies, Landscape History 6, 69–81.

- BAIERL, P.–HLOŽEK, J.–KŘIVÁNEK, R.–MENŠÍK, P., 2013: Zaniklá vápenická pec v širším předpolí hradu Příběničky na Tábořsku, okr. Tábor, AVJČ 26, 237–248.
- BAIERL, P.–HLOŽEK, J.–MENŠÍK, P., 2012: Od přírodního rádu ke kulturní krajině a zpět? In: Nový světový (ne)řád. Sborník 13. výjezdního interdisciplinárního semináře Nečtiny 16.–19. 1. 2012 (Benediktová-Větrovcová, M., ed.), 45–47. Plzeň.
- BENEŠOVSKÁ, K.–CHOTĚBOR, P.–DURDÍK, T.–DRAGOUN, Z., 2011: Architektura románská. Praha.
- DURDÍK, T., 1976: Současný stav, potřeby a výhledy výzkumu hradů v Čechách – Stand, Bedarf und Aussichten der Burgenforschung zur Zeit in Böhmen, AR XXVIII, 172–180.
- 1981: Problematika výzkumu hradů v Čechách – Zur Problematik der Burgenforschung in Böhmen, AH 6, 7–17.
- 1998: Hradý kastelového typu 13. století ve střední Evropě. Praha.
- 1999: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.
- 2004: K otázce demonstrační architektury na českých hradech – Zur Frage der Demonstrativarchitektur auf böhmischen Burgen – On Demonstrative Architecture on Czech Castles, ZPP 64, 118–123, 173–174, 177–178.
- 2006: Latran – ein spezifischer Typ der befestigten Unterburgsiedlungen in Böhmen. In: Château Gaillard 21 (Ettle, P.–Flambard-Héricher, A. M.–McNeil, T. E., edd.), 109–118. Caen.
- 2006a: Raně středověké hradiště v Tachově – Der frühmittelalterliche Burgwall in Tachov, AH 31, 199–208.
- 2007: Hradý přechodného typu v Čechách. Praha.
- 2010: Pořešín hrad. Investorská zpráva o předstihovém archeologickém výzkumu na hradě Pořešín v roce 2010, ulož. v archivu NZ ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i.
- 2011: Rožmberské hradý. In: Rožmberkové. Rod českých velmožů a jejich cesta dějinami (Pánek, J., red.), 182–195. Praha.
- 2011a: K problematice možného ovlivnění středoevropské hradní architektury křížovými výpravami do Svaté země – Zur Problematik einer möglichen Beeinflussung der mitteleuropäischen Burgenarchitektur durch die Architektur der Kreuzfahrten ins Heilige Land, AH 36, 7–25.
- DURDÍK, T.–BOLINA, P., 2001: Středověké hradý v Čechách a na Moravě. Praha.
- DURDÍK, T.–SUŠICKÝ, V., 2002: Zříceniny hradů, zámků a tvrzí. Jižní Čechy. Praha.
- 2005: Zříceniny hradů, zámků a tvrzí. Západní Čechy. Praha.
- HEFNER, Z., 1994: Hrad Alberk, Hláška V, 17–18.
- HEJNA, A., 1955: Archeologický výzkum latránu pod Příběnicemi, JSH 24, 79–90.
- HLOŽEK, J., 2011: Pozůstatky obléhacích prací v předpolí hradu Příběnice, okr. Tábor, AVJČ 24, 209–225.
- 2012: Hradý západních a jižních Čech ve světle nedestruktivních archeologických průzkumů katedry archeologie Západočeské univerzity v Plzni. Plzeň.
- HLOŽEK, J.–MENŠÍK, P., 2010: Pravěké a raně středověké osídlení na Malšicku u Tábora – Prehistoric and early Middle Ages settlement in the Malšice region (Tábor region), AVJČ 23, 143–154.
- 2010a: Osamocená halštatská (?) mohyla u Řepče, okr. Tábor – Solitary hallstatt (?) barrow at Řepče, Tábor district, ASČ 14, 267–270.
- 2012: Neue Erkenntnisse an den Burgen Příběnice und Příběničky, Kreis Tábor. In: Fines Transire 21, 239–253. Rahden.
- KRAJÍČ, R., 1991: Stavební železo a uzavírací mechanismy na vrcholně středověkých lokalitách Tábořska – Eiserne Baubeschläge und verschliessungsmechanismen von den hochmittelalterlichen Lokalitäten in der Gegend von Tábor, AH 16, 327–344.
- MENCLOVÁ, D., 1972: České hradý 1, 2. Praha.
- NICOLLE, D., 2008: Crusader Castles in the Holy Land. An Illustrated History of the Crusader Fortifications of the Middle East and Mediterranean. Oxford.
- PEŠTA, J., 1996: Šelmberk – povrchový průzkum dolního hradu – Šelmberk – Obreflächenuntersuchung der unteren Burg, CB 5, 47–62.
- PODLAHA, A., 1900: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Rokycanském. Praha.
- ROŽMBERSKÝ, P., 2009: Historie hradů Příběnic a Příběniček. Rkp.
- SEDLÁČEK, A., 1890: Hradý, zámky a tvrze království Českého. Díl VII. Praha.
- ŠMAHEL, F. a kol., 1988: Dějiny Tábora I/1. Do roku 1421. České Budějovice.
- TECL, R., 1995: Archeologické výzkumy hradů Příběnic a Příběniček, Výběr – Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech XXXII, 295–296.
- VAŘEKA, P., 1993: Povrchový průzkum hradu Příběničky – Die Oberflächenuntersuchung der Burg Příběničky (Bez. Tábor), CB 3, 95–110.

Zusammenfassung

Ein untergegangener Steinbruch im Vorfeld der Burg. Zu Fragen einer möglichen Datierung der Abbauarbeiten und eine Beurteilung ihres Bezugs zum Burgareal

Eine petrographische Beurteilung des Bergfriedtorsos der in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts am rechten Flussufer der Lainsitz (Lužnice) gegründeten Burg Přiběničky hat ergeben, dass diese einstige Dominante des Burgareals mit einer untergegangenen Abbaustätte im Zusammenhang steht, die im Vorfeld der Burg mit noch weiteren, aus dem Zeitraum zwischen Urzeit und Neuzeit stammenden archäologischen Objekten erhalten geblieben ist. Die Ergebnisse einer Oberflächenbegehung des Burggeländes haben es zusammen mit einer petrographischen Analyse des Mauerwerktoresos der Burg Přiběničky nicht nur ermöglicht, die Nutzung der im Vorfeld der Burg gelegene Abbaustätte bereits in die zweite Hälfte des 13. Jahrhunderts zu datieren, sondern erlaubten es auch, eine mögliche breitere Bedeutung dieses Baues zu skizzieren. Die relativ auffällige Verwendung von hellem Baumaterial vor allem an der Außenflucht des Bergfrieds, der neben seiner praktischen Funktion als Fluchtort ein bedeutendes Symbol des europäischen Mittelalters darstellte, erlaubt es, die Bedeutung dieses Objektes auch in der Sphäre des Demonstrationspotenzials der Architektur anzusiedeln.

PhDr. Zlata **Gersdorfová**, Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni, Sedláčkova 15, 306 14 Plzeň, gersdorf@kar.zcu.cz

PhDr. Josef **Hložek**, Ph.D., Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni, Sedláčkova 15, 306 14 Plzeň, hlozek@kar.zcu.cz

PhDr. Petr **Menšík**, Ph.D., Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni, Sedláčkova 15, 306 14 Plzeň, pmensik@kar.zcu.cz

Mgr. Milan **Procházka**, Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni, Sedláčkova 15, 306 14 Plzeň, mprochi@kar.zcu.cz

RNDr. Zdeněk **Štaffen**, geolog-petrograf, Vraclav 8, 565 42, zdenek.staffen@centrum.cz

